

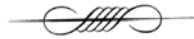
OLÁH ANDRÁS PÁL

olahandraspal@gmail.com

történész (Szeged)

A magyarországi légiháború és a magyar zsidók deportálásának kapcsolatai a II. világháború idején

The connection between the deportation of Hungarian Jews and the air war over Hungary during World War 2

ABSTRACT

In my study I examined the connection between the deportation of Hungarian Jews and the air war over Hungary (including the Allied Psywar) during World War 2. My conclusion is that although the mass deportation of Hungarian Jews was stopped by the intervening of Regent Miklós Horthy, he did not do so due to the Allied propaganda leaflets or the destruction caused by Allied bombs. He was forced to act by the worrying foreign and home news condemning the Hungarian government.

KEYWORDS

World War II, air war, bombing, propaganda, leaflets, jews, deportation, Auschwitz, Holocaust

DOI 10.14232/belv.2018.2.4

<https://doi.org/10.14232/belv.2018.2.4>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Oláh András Pál (2018): A magyarországi légiháború és a magyar zsidók deportálásának kapcsolatai a II. világháború idején. *Belvedere Meridionale* 30. évf. 2. sz. 69–87. pp.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

ELŐSZÓ

Éppen 1944 elejétől, amikor a Földközi-tengeri Szövetséges Légierő¹ egységei, beleértve az amerikai 15. Légi Hadsereg² kötelékeit, harckész állapotba kerültek, a németek átfogó népiirtó akciót szerveztek a magyar zsidóság, Európa utolsó nagy lélekszámú izraelita közössége ellen. Majdnem egyidőben az amerikaiak Magyarország ellen 1944. április 3-án végrehajtott első légitámadásával, megindult a magyar zsidók koncentrációja, majd az országból történő kiszállítása.

Felmerült az a nyilvánvaló kérdés, hogyan lehetett volna a tömegmészárlást a levegőből megállítani, megakadályozni, vagy legalább akadályozni, egyáltalán milyen aspektusai lehettek a magyar zsidók deportációjának és az ország légtérében zajló háborús eseményeknek?

Tanulmányomban a magyar zsidók deportálása, valamint az eközben zajló magyarországi légiháború,³ és a szövetséges propaganda kölcsönös vonatkozásait járom körül.⁴

A MAGYAR ZSIDÓK KISZÁLLÍTÁSA ÉS A LÉGIHÁBORÚ

Sokféleképpen vizsgált és értelmezett probléma a magyar zsidók II. világháborús sorsával kapcsolatos felelősség kérdése. Nem lehet kétséges, hogy a tömegpusztító gépezet attól a pillanattól kezdve, ahogy beindult, amint Magyarországról megérkezett az első emberszállítmány Birkenaubá,⁵ megállíthatatlanul, vagy talán pontosabb kifejezéssel élve megállíthatatlanul működött. Számomra következik ez abból, ahogy a német, valamint az illetékes magyar hatóságok, hivatalok hozzáálltak a dologhoz. Ismeretes, hogy a magyar zsidók deportálását megszervező Adolf Eichmann, amint tehette megindította, majd a kényszerzünet után újra beindította a tevékenységét, valamint az, ahogy a magyar belügyminisztérium, ideértve a deportálásokban résztvevő M. kir. Csendőrséget is, kérlelhetetlenül elkötelezte magát a deportálások kivitelezése mellett, mint ahogy Jaross Andor belügyminiszter kifejtette: „*A legelső megoldásra váró probléma a zsidókérdés volt. (...) akiknek a nemzeti életből való végleges eltávolítása amúgy is elhatározott dolog*”.⁶ A csendőrök szervezeti hatékonysága, valamint a szállítmányozás gyorsasága egyedülálló volt Európában, és még a németek csodálkozását is kivívta. Kézenfekvő tehát, hogy a tömegmészárlás megakadályozásához

¹ Mediterranean Allied Air Force (rövidítése: MAAF). Az MAAF felállítására 1943. december 10-én került sor. Alárendeltségébe került a térségben tevékenykedő összes szövetséges légi egység. Állomány táblázatához lásd: CRAVEN – CATE 1983. 840.

² 15th Army Air Force (15th AAF)

³ A légiháború kapcsán a légitámadások mellett a felderítő berepülések is jelentősek.

⁴ Már most jelzem azonban azt is, hogy csatlakozva mindehhez, egy következő írásomban meg fogom vizsgálni az auschwitzi tömeges kivégzőhelyek szétbombázásának és ezzel együtt a kivégzések megakadályozásának lehetőségeit is.

⁵ Hivatalos nevén Das Konzentrations- und Vernichtungslager Auschwitz II (Birkenau)

⁶ Jaross sepsiszentgyörgyi beszédét a *Pesti Hírlap* 1944. június 20-i számában közölte. Idézte BENSCHOFSKY – KARSAI 1960. 277.

Sztójay Döme a népbírói tárgyalása során azt vallotta, hogy a zsidókérdés mielőbbi megoldását a németek, pontosabban Kaltenbrunner sürgette és azt ő „*német mintára*” kívánta megoldani. A vallomása szerint Kaltenbrunner SS-tábornok az 1944. március 22-i tárgyaláson azt mondta, hogy „*a legsürgősebb teendő Magyarországon a zsidókérdés megoldása, s míg ez el nincs intézve, addig nem várható Magyarország szuverenitásának helyreállítása*”. NB. IV. 628/1946, kelt 1946. április 2-án. MNL-OL;

elsődlegesen politikai, elsősorban magyar politikai akarat kellett volna.⁷ Addig, amíg az ország de iure legitim államfője, azaz Horthy Miklós kormányzó⁸ le nem állította 1944. július 6-án, a deportálás menetében mindössze az elégtelen vasúti gördülőanyag ellátás, vagy az összekuszálódott menetrendek, de nem a politikai rendszer, a magyar lakosság ellenállása,⁹ és semmi képpen sem a légi helyzet jelenthetett volna akadályt.¹⁰

Az Auschwitz fölötti első szövetséges légifelderítő bevetést 1944. április 4-én az LR 442 jelű, Mosquito MK IX. típusú repülőgép végezte el.¹¹ A felderítő repülést követő harmadik napon, 1944. április 7-én a táborból megszökött két szlovákiai zsidó férfi.¹² Az egyébként is elenyésző sikeres szökési kísérletek¹³ történetéből az ő kalandjuk mindenképpen kiemelkedik, ugyanis nemcsak sikeres volt a menekülésük, de ráadásul írásos tanúbizonyságot is tettek a koncentrációs tábori élményeikről az ún. *Auschwitzi jegyzőkönyvbe* foglalva.¹⁴ A memorandum másolatait egyszerre, a jegyzőkönyv rögzítését, lefordítását és sokszorosítását követően, 1944. június végén osztották szét a külképviselteknek. Magyarország számára a két legfontosabb semleges külképviselőt közül a svájcihoz 1944. június 19–20-án, a svédhez ugyancsak ekörül kerülhetett a jegyzőkönyv egy-egy példánya,¹⁵ majd a budapesti svéd követ, Carl Ivan Danielsson a teljes jegyzőkönyvet megküldte egy 1944. június 24-én kelt jelentésében a svéd külügyminiszternek.¹⁶ Horthynak a deportálások leállítására vonatkozó első bizonyítható lépése hivatalosan az 1944. június 26-i koronatanácson történt, több, mint egy hónappal a kiszállítás megkezdését, de csak két nappal a fenti svéd követségi levélváltást követően! Történetesen ugyanekkor, 1944. június 26-án repült át Auschwitz fölött az a szövetséges felderítő repülőgép is, amelyik először készített használható és teljes fotósorozatot az összes auschwitzi létesítményről, köztük Birkenauról is!¹⁷

⁷ A budapesti svéd követ 1944. június 30-i távirata a svéd külügy felé azonban egyértelművé tette, hogy „a jelenlegi magyar kormányból, úgy látszik, hiányzik mind az akarat, mind pedig az erő, hogy elfogadjja gyermekek, nők és öregek megsegítésére tett javaslatunkat.” BAJTAY 1994. 8. és 13. sz. dokumentum, 39., 87.

A szóban forgó mentési kísérletre vonatkozó javaslatot a követ még 1944. június 6-án tette, emellett több feljegyzése alapján azon az állásponton volt, hogy a magyar külügy a döntéssel kapcsolatban az időt húzza.

⁸ Megjegyzem a kormányzó szerepe, illetve annak megítélése a történetekben meglehetősen ellentmondásos, és a napi politikáitól sem mentes, következésképpen ebben a kérdésben objektív szemléletről jelenleg nem igazán beszélhetünk.

⁹ A magyar lakosság rezignáltságáról, közönyösségéről a budapesti svéd követség 1944. július 18-án kelt feljegyzése tett egyértelmű bizonyosságot. Lásd BAJTAY 1994. 24. sz. dokumentum. 108.

¹⁰ A deportálás leállításának körülményeihez lásd RANKI et al. 1968. 691. sz. irat. 873–874. Dr. Wilhelm Höttl szerint a deportáció leállításának fő oka Himmler ugyanilyen irányú parancsa volt. Himmler fent említett esetleges írásos parancsa ismeretlen. BOKOR 1982. 192. Interjú Dr. Wilhelm Höttl.

¹¹ A bevetés száma a 60PR/288, a pilóta Barry, a megfigyelő McIntyre hadnagyok voltak. A bevetést 09.25–14.30 között, összesen 5 óra 5 perc alatt hajtották végre. *Daily Operational Summary No. 250 for 24 hours ending 18.00 on the 4th April 1944.*, valamint *Interrogation Report Mediterranean Allied Photo Reconnaissance Command, Date: 4th April, 1944*, SAAF No. 60 Squadron War Diary, NA;

¹² Walter Rosenberg (Rudolf Vrba) és Alfred Wetzler (Josef Lanik). Az alább körülrít, 1944. június 24-én kelt svéd követségi jelentés keletkezésekor ők ketten már semleges országban tartózkodtak.

¹³ Egyes források szerint Auschwitzból összesen 667 szökési kísérletből 397 eredményes volt, de csak három esetben írták le az élményeiket a túlélők. Lásd: HARASZTI 2016. 5.

¹⁴ BAJTAY 1994. 9. sz. dokumentum. 48.; illetve LÉVAI 1988. 61–65. Továbbá HARASZTI 2016. 7–73.

¹⁵ A svájci külügy tevékenységét egyenlőre nem ismerjük behatóbban a korszakra vonatkozóan, a svéd diplomácia magyarországi képviselője azonban nagyon aktív volt a zsidók ügyében.

¹⁶ BAJTAY 1994. 9. sz. dokumentum. 40.

¹⁷ A bevetés száma a 60PR/522 volt. Az MM 369 jelű, Mosquito MK XVI típusú repülőgép pilótája, Vanston hadnagy és megfigyelője, Jefferys hadnagy Katowice felől érkezett Oswiecim fölé 15.17h-kor, majd Dziedzice felé repült tovább. *Interrogation Report Mediterranean Allied Photo Reconnaissance Command, Date: 26/6/44*, valamint *Daily Operational Summary No. 332 for 24 hours ending 18.00 on the 26th June 1944.*, SAAF No. 60 Squadron War Diary, NA;

1. KÉP Az auschwitzi táborokomplexumról 1944. június 26-án készült légfelvételekből összeállított fotómozaik. Ennek a nyilvánosságra hozatalával robbant ki az Auschwitz bombázásáról szóló, mind a mai napig tartó vita amellet, hogy a magyarázó feliratokat jóval a háború után fűzték hozzá! (Forrás: <http://www.evidenceincamera.co.uk>)

Lehetséges ugyan, hogy mindez csak véletlen egybeesés, ez azonban számomra meglehetősen kétséges. A jegyzőkönyv bevezetője alapján a benne foglalt tények megegyeztek más megbízható, azonban szórványos információkkal,¹⁸ ezért hitelesnek tekintették azokat.¹⁹ Ezek szerint bizonyos információk eddig is rendelkezésre álltak a náci auschwitzi büntetteiről, azonban azok vagy hiányosak voltak, vagy megbízhatatlan forrásból származtak. Legkésőbb 1944. június végére a birkenauai létesítmények kiléte, célja és funkciója bizonyosan lelepleződött, ekkor azonban már másfél hónapja tartott a magyar zsidók tömeges kiszállítására és megsemmisítésére.

¹⁸ Bizonyos, hogy már 1944 elején pontos információkkal rendelkeztek a szövetségesek Auschwitzról egy bizonyos „*lengyel őrnagy*” jelentésének jóvoltából, azonban úgy tűnik ezt nem értékelték megbízhatónak. A „*lengyel őrnagy*” által készített dokumentumot közli: HARASZTI 2016. 67–73.

¹⁹ BAJTAY 1994. 9. sz. dokumentum. 44.

Fontosak azok a közelmúltban újra felszínre került kérdések, miszerint a történetekben van-e a Magyar Államvasutaknak felelőssége, valamint milyenek voltak a magyar zsidók deportációjának a közlekedési kapacitásra, elsősorban a hadiforgalomra gyakorolt hatásai?²⁰ A MÁV szerepe az akció lebonyolításának tekintetében egyelőre nem, vagy csak részben tisztázott. Az első deportálás előtt, 1944. május 12-én Munkácson megtartott értekezleten elrendelték, hogy 110 szerelvény fogja Kassa állomásra szállítani a zsidókat, ahol a német rendőrség veszi át a felügyeletüket, egy szerelvény 3000 főt szállítson, a szükséges kocsikat pedig csak az indulás előtt öt órával lehetett összeszedni!²¹ Ha igazán gondot okozott volna a szükséges gördülőanyag előkerítése, úgy gondolom a felkutatásukat és kiutalásukat már jóval hamarabbi időpontban meg kellett volna kezdeni! A szerelvényeket a határig, pontosabban általában Kassáig a magyar, attól kezdve a német karhatalom igazgatta. Ezt a metódust később a népbíróság előtt Ferenczy László²² és az 1944-ben Kassa polgármestereként szolgálatot teljesítő dr. Pohl Sándor tanúvallomásai is alátámasztották.²³ Rutinszerűen egyébként Kassán a Szlovák Államvasút a megfelelő tranzitjegyzékkel és fuvarlevelekkel együtt átvette az országból kilépő vonatokat.²⁴ Ezen eljárás kapcsán is véleményem szerint kétségeket ébresztett a MÁV egyoldalú felelősségét bizonyítani akaró azon perkereset, amelyet a túlélők és hozzátartozók egy csoportja nyújtott be 2010. február 9-én, ugyan a keresetet időközben jogerősen elutasította az illetékes amerikai bíróság.²⁵ A korábbi kutatásaim eredményeként²⁶ az is egyértelművé vált, hogy a megdönthetetlen tényként berögzült teória, miszerint a náci rendszer öngyilkos hajlamát és a megrögzött zsidógyűlöletét legvilágosabban az tükrözi, hogy a deportáló akció ugyan elvonta a frontra tartó égetően szükséges utánpótlást szállító kapacitást, azt mégis tűzön-vízen keresztülvitték,²⁷ mindössze illúzió. Számomra nyilvánvaló, hogy nem a szerelvények mennyisége, mint inkább az egyszerre elindított vonatok összcsumaszása és rapszódikussága lehetett az átlagos forgalmi rendre és a megsemmisítés módszerére nézve zavaró tényező, mint ahogyan azt Auschwitz parancsnoka, Rudolf Höss szavá is tette Eichmannak.²⁸ A Magyarországból közlekedő zsidó szállítmányok napjain lezajlott hadiforgalom

²⁰ A témához részleteiben lásd: OLÁH 2016.

²¹ KARSAI – MOLNÁR 1994. 526.; Itt az értekezlet teljes jegyzőkönyve olvasható, amely elrendelte azt is, hogy a kiszállított személyekről két példányban névjegyzéket kell készíteni, melyből az egyik a magyar hatóságoknál marad. Sajnos eddig ezek a névjegyzékek nem kerültek elő, illetve nem kerültek publikálásra.

²² Ferenczy László vallomása szerint a magyar karhatalom csak Kassáig kísérte a szerelvényeket, utána mindent a németek intéztek. Ferenczy a politikai rendőrségnek tett 1945. november 9-i vallomását idézte ZINNER – RÓNA 1986. 91.

Megjegyzem, a magyarországi szállítmányozásra vonatkozó fontosabb német dokumentumok eddig még ismeretlenek, azonban a deportálással összefüggésben a Magyarországon megfordult német szállítmányok volumenvizsgálatát elvégeztem! OLÁH 2016. 887–888.

²³ dr. Pohl Sándor Andre László perében tett vallomása szerint: „(...) *Hallottam, hogy (...) a kassai táborba, a téglagyárba vitték volna az időközben elszállított zsidóságot. Ez nem történt meg, mert ha egy szállítmány Kassára érkezett, a németek ott vették át és anélkül, hogy Kassát érintették volna tovább mentek (...).*” Lásd: KARSAI – MOLNÁR 1994. 270.

²⁴ LOVAS 1996. 266.

²⁵ Lásd: The United States District Court For The Northern District Of Illinois Eastern Division, Case No.: 1:10-cv-00868;

²⁶ OLÁH 2016. 887.

²⁷ BRAHAM 1990. 119.

Andre László a népbíróság előtt, az első tárgyalási napon (1945. december 17.) tett kihallgatásából: „*Elnök: A hadművelési érdekek inkább azt tette volna szükségessé, hogy a deportációra lekötött vasúti tengelyeket hadművelési, vagy élelmezési szállításokra használják fel. Andre: Ebbe nem volt beleszólásom.*” Lásd: KARSAI – MOLNÁR 1994. 51.

²⁸ BROSZAT 2017. 266.

volumenvizsgálatát követően bebizonyosodott, hogy a deportáló vonatok száma a hadiforgalom mértékéhez képest nyilvánvalóan elenyésző volt, a katonai szállítmányok pedig még egyes részleteiben is nagyságrendileg nagyobb számban közlekedtek ugyanazokon a napokon, mint a zsidókat szállító vonatszerelvények. Ezek alapján tehát az akció kivitelezése komolyabb fennakadást a hadiforgalom kapcsán nem okozhatott. A deportáló akció a vasutasok, valamint a hadiforgalom részére ugyan komoly és bonyolult feladat volt, mégis annak lebonyolítása semmiképpen nem jelentett leküzdhetetlenül nagyobb problémát a napi rutintevékenységeknél.

Nagyon fontosnak tartom arra a szintén tényként interpretált feltevésre kitérni, hogy a magyar zsidók elszállítását megállítandó kormányzói döntésre a budapesti célok ellen 1944. július 2-án végrehajtott, súlyos polgári veszteségekkel járó légitámadás nagyobb hatással lett volna.²⁹ Annak ellenére, hogy ez a felvetés már a háború alatt szóbeszéd volt, roppant furcsa, hogy a szakirodalomban később ez már tényként rögzült.³⁰ Az bizonyos egyrésztől, hogy a magyar kormány viselt dolgai miatt a berni angol és amerikai követek titkos jelentéseikben már korábban is szorgalmazták a célállomás, azaz Auschwitz és az odavezető közlekedési útvonalak bombázását, valamint a Budapest elleni megtorló bombázást,³¹ másrésztől a szóban forgó amerikai légitámadás az egyik legnagyobb civil veszteséget okozta a magyarországi háborús légi eseményeket tekintve. A korabeli közhangulat, illetve a propaganda azt harsogta, hogy „*az angolszász légi terroristák*” robbanóbombákat, vagy akár mérgező faleveleket szórtak szét az országban,³² és mindez természetesen sűrűn összefüggésbe került a zsidókkal is, mint a bajok, főként a légitámadások okozói. A felszított tömeghisztériára válaszul 1944. július végén maga a honvédelmi miniszter világított rá végül, hogy ezeket a tárgyakat a légnyomás szórta szét a kárhelyeken, ezért a „*(...) sokszor tulfűtött fantáziájú emberek – esetleg tisztán szereplési vágyból – felesleges munkatöbbletet okoznak a vizsgálatra hivatott intézeteknek (...)*”³³ Ugyan még feldolgozásom alatt áll az 1944. július 2-i események iratanyaga, sem ez, de egyéb más magyarországi szövetséges légitámadás dokumentációjából semmilyen adat, dokumentum nem utal arra, hogy kifejezetten civil célok ellen, megtorlásként akarták volna végrehajtani bombázásaikat az amerikai bombázók. Mindemellert Európában a megtorló bombázás véleményem szerint egyébként sem az amerikai, mint inkább a náci rezsím, illetve a brit repülők sajátossága volt, de csak a németországi célok ellen! Az amerikai repülők bevetési parancsai szerint az 1944. július 2-ra kijelölt célok az öt támadó wing részére Budapest-Rákos pályaudvara, Vecsés repülőtere (Ferihegy), a Weiss Manfréd Művek pályaudvara (valójában a Soroksári úton fekvő iparvágányok), valamint a Shell olajfinomító és az almásfüzitői

²⁹ ARENDT 2001. 226.

³⁰ Megjegyzem, hogy Hannah Arendt is filozófus volt és nem katona, vagy katonai szakértő.

³¹ RÁNKI et. al. 1968. 691. sz. irat 5. pontja. 873–874.

A megtorló bombázásokat, illetve a közlekedési útvonalak rombolását a zsidó világszervezetek is szorgalmazták a szövetségeseknek. A szövetséges repülőket a korabeli magyar sajtó légiterroristáknak, vagy még szélsőséesebb kifejezéssel (Lásd: KISS 1996.) illették, azonban Magyarország tekintetében a bevetések iratanyagai alapján eddig nem fedeztem fel megtorló bombázásokra vonatkozó bizonyítékokat.

³² OLÁH 2017. 37.

³³ M. kir. szegedi 5. honv. ker. légoltalmi parancsnok 540. szám/Légo. -1944., Tárgy: *Elg. rep. gépekről ledobott robbanó-gyánús tárgyakkal való eljárás.*, Kelt: 1944. július 26., valamint M. kir. Honvédelmi Miniszter 121.919. szám./eln. 35.-1944., Tárgy: *Mérgező falevelek ledobása ellenséges repülőgépekről.*, Kelt: 1944. július 28., MNL-CSML, Csongrád vármegye alispánjának iratai;

olajfinomító és az olajtartályok voltak.³⁴ Csak néhány nappal korábban, 1944. június 30-án szintén megtörtént egy hasonló légitámadás Budapest ellen. Az 55. Bomb Wing egységeinek ezen a napon Blechhammer olajipari létesítményeit kellett volna megtámadniuk, de az időjárás miatt a másodlagos célpontokat kellett lebombázniuk, a hatékonyságuk pedig ez esetben sem volt túlzottan kielégítő.³⁵ A prominens zsidó újságíró, Fenyő Miksa érzékletesen rögzítette az akkori közhangulatot naplójában: „Július 2. (...) A mai bombázás pusztításai (...) rendkívül nagyok. (...) Emberéletben állítólag nem esett nagy kár. Kivéve, hogy a kibombázott zsidókat deportálják; (...) Július 3. A tegnapi bombázás a legpusztítóbb volt. A főváros sűrűn lakott területein szántott végig, egész utcasorokat döntött le, száz meg száz ember halálát okozva. Március 19-e előtt ez nem volt. (...) Július 5. Az angol kormány bejelent: Gusztáv svéd király követe útján üzenetet küldött Horthynak, melyben az emberiség parancsára hivatkozva kéri, hogy vegye védelmébe az üldözött zsidókat. (...) A demars tegnapelőtt történt meg; tegnap délután csendőrbandák szedték össze a Síp utca és a Dob utca környékén a zsidókat. (...)”³⁶

Figyelemre méltóak e tekintetben a korábban említett svéd diplomáciai feljegyzések is! Szűk két héttel a deportálás megkezdését követően, 1944. május 26-án a svéd külügy amellett, hogy a megindult deportálás menetéről igen pontos információkat rögzített, azon véleményét fejezte ki, hogy a Németország felé irányított embereket a munkaerejük kihasználása mellett túszként, a szövetséges légitámadások miatt az ipari létesítmények mellett helyezik el.³⁷ Egy hónappal később, 1944. június 24-én a budapesti svéd konzul már azt feltételezte, hogy a vidéki városok elleni 1944. június 2-i légitámadások miatt módosították a deportálás menetrendjét, sőt a budapesti zsidókat azért költöztették szétszórta be az ún. „csillagos házakba”, hogy a szövetséges légitámadások azokat a kerületeket megkíméljék.³⁸ Érdekességként megjegyzem, hogy a konzuli feljegyzés keltétől számított három nap múlva, 1944. június 27-én az amerikaiak bombázták a józsefvárosi pályaudvart, majd újabb három nappal később, 1944. június 30-án történt meg a fent említett és balul sikerült légitámadás Budapest ellen. Egyértelmű, hogy noha több évtized távlatából ezek a feltételezések már erős kételyeket ébresztenek, a közemberek számára akkor és ott mindez nem látszott lehetetlennek, melyre következtetni enged azon tény is, hogy egy semleges állam diplomatája is valószínűnek vélte. Összegezve a fentieket, véleményem szerint a kérdéses július 2-i légitámadás valójában „csak” egy rettenetesen elrontott akció volt, és egy félrecsúszott bombaszőnyeg egyáltalán nem volt szokatlan jelenség a háborúban. A kérdéses légitámadás, illetve összességében a bombázások okozta pusztítás maximum „nyomás érv” lehetett a kormányzó bármely döntése kapcsán. Ezen következtetésem tényszerű cáfolatára bizonyítékot a szövetséges légierők iratanyagaiban eddig nem találtam.

³⁴ *Intelligence Annex (Operation Orders No. 607)*, 1 July 1944, Headquarters Fifth Wing (US), Plan „B”, AFHRA;

A bombázók a bevetési parancs szerint hajtották végre a támadásukat, kivétel az Almásfüzitőt bombázó 5. Bomb Wing egységeit. A wing hat támadó csoportjából csak kettő bombázhatta az elsődleges célt, a maradék négy alternatív célokat keresett, ezért Győr, Brod, és Vinkovci pályaudvaraira szórta le rakományát. *Bombing Accuracy, Fifteenth Air Force Operation Analysis Section, Date 2 July 1944.*, AFHRA;

³⁵ *Narrative Report, Mission #53, Operations Order #109.*, Headquarters 460th Bombardment Group (H), 1 July 1944, AFHRA;

Megjegyzem az ilyen hibák viszonylag sűrűn előfordulhattak az amerikai légierő bombázásai során, melyre számtalan példát fel lehet sorolni, többek között az Oswiecim ellen 1944. szeptember 13-án végrehajtott támadást is. Ez utóbbi támadás története feldolgozásom alatt áll!

³⁶ FENYŐ 1986. 38–39., 46.

³⁷ BAJTAY 1994. 36–40.

³⁸ BAJTAY 1994. 40–41.

A MAGYAR ZSIDÓK ÜLDÖZÉSE ÉS A SZÖVETSÉGES PROPAGANDA

Eddig feltáratlan és egyben roppant érdekes téma a deportálások és a szövetségesek ún. fehér propagandájának kapcsolódásai.³⁹ A magán-, és közgyűjteményekben fellelhető II. világháborús szövetséges röplapok tartalmi vizsgálata érdekes következtetéseket eredményeztek a magyarországi zsidók kiszállításának és a levegőből történt szövetséges röplapszórás összefüggésében. Ismeretes, hogy a zsidó világszervezetek többször kérték a szövetségesektől, hogy a bombázások mellett gyakoroljanak pszichológiai nyomást is a nácikra,⁴⁰ emellett korábban is bizonyos volt számomra, hogy a szövetséges politikai vezetők és a hírszerző szolgálatok tisztában voltak azzal, hogy hova tartanak és milyen célból a deportálás vonatszerelvényei, azonban kétségbe vontam, hogy az amerikai légierő tudott volna ugyanerről. Ezt körbejárva egyrészt megvizsgáltam azt, hogy Magyarország területén a II. világháború idején milyen formában, és milyen intenzitással folytatták a szövetséges légierők a pszichológiai hadviselés keretein belül a röplapszórást,⁴¹ valamint azt, hogy a leszárt szövetséges (amerikai) röplapok tartalmaztak-e valamilyen utalást arra, hogy tudatában vannak a magyar zsidók elleni üldözéssel. Másrészt megvizsgáltam azt is, hogy ezek a propagandaanyagok bizonyíthatóan ki tudtak-e bármilyen pszichológiai, azaz bomlasztó hatást fejteni mindezen történelmekkel kapcsolatban a magyar emberek között a magyar zsidók elszállítása idején, azaz 1944. május közepe és 1944. július közepe között. Megjegyzem, hogy ez utóbbi dokumentálása majdnem lehetetlen vállalkozásnak bizonyul.

A magyar zsidók elszállítása idején változó intenzitással folyt az 1944. április 3-án megindított légi háború Magyarország ellen.⁴² Az áprilisi két nagy, azaz az 1944. április 3-i és április 13-i légitámadást követően 1944 májusában elenyésző volt a berepülések száma, légitámadás pedig még kevesebb, ugyanis a szövetséges légierők ekkor más célpontokkal voltak elfoglalva, főként Észak-Olaszországban. 1944. június–július folyamán azonban felerősödtek a támadások, sűrűbbekké váltak a berepülések, június elejétől július végéig átlag 10-14 naponta, ezután azonban már jóval gyakrabban történt légitámadás az ország ellen. Eközben 1944. május közepe és nagyjából 1944. július közepe között ütemekre lebontva, keletről nyugat felé haladva folyt az ország zsidóságának vasúton történő kiszállítása, leginkább a Kassát érintő, észak felé tartó útvonalon, Auschwitzba.⁴³ Ugyanekkor kezdődtek el a lengyel Honi Hadsereg fokozatos felszerelésével összefüggő éjszakai átrepülések, de folyamatban volt a Duna elaknásítása, valamint a jugoszláv partizánok felszerelése és utánpótlása is.⁴⁴ Annak ellenére, hogy már jóval a bombázások megindulása előtt javasolták az amerikai hírszerző szolgálatok bomlasztó hatású röplapok leszártását

³⁹ OLÁH 2015. 5–6.

⁴⁰ HAUSNER 1984. 350.

⁴¹ Az ilyen irányú és célú hadviselés a Psychological War (rövidítve Psywar), ennek az egyik fajtája az ellenséges morál röplapokkal történő rombolása és bomlasztása. A röplapok gyártása és terjesztése a mediterrán térségben a Földközi-tengeri Szövetséges Légierő hírszerzési részlegének feladatát képezte, közvetlen és teljes jogkörrel.

⁴² Már 1943-ban is volt ellenséges átrepülés az ország légterében, de 1944 januárjától ezek lényegesen megsaporodtak. Ennek egyik mellékhatása az volt, hogy az átrepülő bombázókról magyar területre egyre több bomba hullott kényszeroldást követően és okozott károkat. Mindezeket a korabeli jelentések hangvétele ellenére sem tekinthetjük Magyarország elleni légitámadásoknak, ugyanis a kifejezetten magyar célpont elleni első amerikai légitámadásra csak 1944. április 3-án került sor.

⁴³ OLÁH 2016. 886.

⁴⁴ A magyarországi légi háború tapasztalatait összefoglalta LACZHÁZI 1944. 233–234.

Magyarország területén propaganda célokból,⁴⁵ a fennmaradt iratanyagok alapján csak 1944. február–március környékén indult be egy meglehetősen korlátozott művelet erre vonatkozóan.⁴⁶ A nagytömegű röplapszórás csak a magyar célpontok elleni szövetséges légitámadásokkal együtt kezdődött meg,⁴⁷ miután már éjjel és nappal is történtek ledobások. Éjjel jellemzően a britek repültek be, sokszor kimondottan ezzel a céllal, míg nappal általában valamelyik amerikai támadó kötelék néhány repülőgépe szórta le a propagandaanyagot. Előfordult, hogy ugyanazt a cédlát más-más időpontban és helyszínen, vagy ugyanazon támadás alatt különböző helyszíneken,

2. KÉP Üzenet a szélben: röplapfelhő Erfurt felett. A fotón kitűnően érzékelhető a röplapok optimális szóródása. A várostól lentre látszanak nagy foltokban szétterülve az egyes bombák rakományai. (Forrás: NARA RG 342)

⁴⁵ KARSAI 1985. 506. A javaslat alapján a bombázásokkal együtt kellett elvégezni a röplapszórásokat.

⁴⁶ Sajnos az idevágó források nagyon ritkák, azonban 1944. február 24-étől történtek már folyamatosan ledobások, bár nem túl sűrűn. Lásd: M. kir. csendőrség központi nyomozó parancsnoksága 4827./B.kt.-1944. sz. jelentése *Ellenséges propaganda röpiratok szórása repülőgépről* tbn., Kelt: 1944. március 27., valamint Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának 87/1944. eln. sz. jelentése *Ellenséges repülőgépekről leszárt röpcédulák felterjesztése* tbn., Kelt: 1944. március 8. Ez utóbbi jelentés szerint a röplapokat Szabadszállás, Fülöpszállás és Kunszentmiklós határában szórták le az éjszakai és a hajnali órákban, de a lakosság hangulatára nem voltak hatással. Ugyanezen az éjjelen Bajna és Szomor községeknél is szórták le a röplapokat az alábbi szöveggel: „*Szabadság? Függetlenség? (...) Mi hát Magyarország: független állam, vagy Németország vazallusa?*” Lásd: M. kir. csendőrség hírközpontja, 35. számú eseményösszesítése, Budapest, 1944. március 4., MNL-OL;

⁴⁷ Roppant egyszerű és logikus magyarázata az lehet ennek, hogy korábban nem volt különösebben sok berepülés az ország területére, márpedig ha nincs berepülés, akkor nincs röplapszórás sem. További magyarázat, hogy ezt a tevékenységet az illetékesek nem akarták erőltetni a bombázások előtt azért, hogy ne keltsék fel az ellenség éberségét.

illetve az is, hogy ugyanazon a helyszínen többfelét szórtak le.⁴⁸ Feltűnő és némiképpen érthetetlen is, hogy a röplapokat nagyon sok esetben nem a lakott települések fölött szórták le, hanem külterületeken, amely nem feltétlenül a legjobb módszer a közölni kívánt információ embertömegekhez való eljuttatására. Ennek véleményem szerint az lehet a magyarázata, hogy a célzónában ezek a papíryanagok a keletkezett tüzekben megsemmisülhettek volna, a repülési útvonal pedig általában került a sűrűn lakott településeket a légvédelmi tűzéség miatt.

A cédulák anyaga ráadásul nem volt jó minőségű, könnyen szétzártak,⁴⁹ a légköri viszonyok, így például a szél is nagymértékben befolyásolta a szétszóródásukat, valamint a hatályos rendelkezések szerint, egy jól kidolgozott metódus alapján a felkutatásukra kirendelt rendőr, csendőr, levente és egyéb személyek nagyon hatékonyan szedték össze és semmisítették meg az ellenséges propagandaanyagot! A korabeli vonatkozó miniszteri rendelet ugyanis kimondta: „*Aki olyan röplapot vagy egyéb nyomtatványt talál, amelyről feltehető, hogy azt ellenséges repülőgépről dobták le, vagy bármely módon az ellenség jutatta az ország területére, köteles azt a hatóságnak (...) vagy a közbiztonsági közegeknek (...) haladéktalanul beszolgáltatni, illetőleg átadni. (...)*”⁵⁰

Nyilvánvalóan így a lakosság elenyésző részéhez jutottak el röplapok és céljukat sem nagyon érték el, mivel a hatásukra – bizonyíthatóan – különösebben súlyos ellenállási, vagy szabotázscelekmény nem történt az ország területén.⁵¹ Az amerikai hírszerző szervezet, az OSS egy 1944. december 13-án kelt jelentésében részletesebben is foglalkozott a Magyarországon a szövetséges röplapok által elért eredményekkel. Eszerint az alább többször említett *Légi Híradó* című propagandaanyag fejtette ki a legjobb hatást, mivel folyamatos volt a terjesztése,

⁴⁸ Csongrád város határában például 1944. augusztus 26/27-e éjjelén háromféle különböző szövegű cédulát szórtak le az ellenséges repülőgépek. Lásd: M. kir. rendőrség csongrádi kapitánysága 178/4-1944.biz. sz. jelentése *Ellenséges repülőgépekről ledobott röpiratok tbn.*, Kelt: 1944. augusztus 28.;

Ugyanezen röpiratokból Kecskemét légtérében is leszórtak néhányat ezen az éjszakán. Lásd: M. kir. rendőrség kecskeméti kapitánysága 105/20-1944.biz. sz. jelentése *Ellenséges repülőgépekről leszórt röpcéculák felterjesztése tbn.*, Kelt: 1944. augusztus 28., MNL-OL;

⁴⁹ Szentés rendőrkapitányához a *Légi Híradó* egyik számának kb. 2000 példányát szolgáltatták be egyszerre, amelyből három példányt a jelentésével együtt továbbküldött a belügyminisztérium felé azzal a meghagyással, hogy a röpiratok egy csomagban, szétszóródás nélkül, nedves állapotban értek földet. Lásd: M. kir. rendőrség szentesi kapitánysága 224/biz.-1944. sz. jelentése *Légi Híradó c. röplap ledobása ellenséges repülőgépekről tbn.*, Kelt: 1944. július 26., MNL-OL. Másik példaként megemlíthető, hogy éppen a fent említett *Tiszta a lelkiismereted?* és a „*Felhívás*” kezdetű röplapok nagy része, melyeket 1944. május 29-e éjjelén, Karcag környékén szórtak le, a ledobáskor hulló csapadék miatt olvashatatlaná azott és megsemmisült. Lásd: M. kir. rendőrség karcagi kapitánysága 79/8-1944. biz. számu jelentése *Ellenséges repülőgépekről ledobott röpcéculák tbn.*, Kelt: 1944. június 1. (?), MNL-OL;

⁵⁰ A M. kir. belügyminiszter 538.000/1942. B. M. számu rendelete az ellenséges repülőgépekről ledobott röplapok és egyéb nyomtatványok beszolgáltatása tárgyában. Kelt: 1942. évi szeptember 23., Idézte: Riadó! VI. évf. 21. sz. (1942. november 1.), 332. o.;

A röpiratokkal kapcsolatos eljárást a M. kir. Belügyminisztérium VII/d. alosztályának 12.777/1944. VII.d. számú rendelete szabályozta részletesen. A rendelet pontos szövege egyelőre nem ismert, de a röplapok lefoglalásáról és összegyűjtéséről jelentést kellett küldeni az adott hatóságnak a M. kir. Belügyminisztérium közbiztonsági osztályához és a minisztérium Államvédelmi Központjához (ÁVK), a M. kir. Honvédelmi minisztérium 35. osztályához (Légoltalom), valamint az illetékes rendőr (fő)kapitánysághoz, és a honvéd kerületi parancsnokság légoltalmi parancsnokságához.

⁵¹ Szabotázscelekmények előfordultak ugyan, de az egyértelműen nem bizonyított, hogy ezek az ellenséges propaganda miatt történtek volna. Például a cseplí Weiss Manfréd Műveknél 1943 augusztusában a harcokcsigánytárnál az öntőformák 75%-a használatlan volt vélhetően szabotázscelekmény miatt, azonban ekkor még nem történt nagyobb méretű szövetséges repülőtevékenység, valamint röplapszórás Magyarország területén. Lásd: PO-508 sz. feljegyzés. Mediterranean Allied Air Forces, AFHRA;

a nyelvezete és megjelenése kiválóan megfelelt a megkívántaknak. Mégis el kellett ismerniük, hogy a röplapokkal elért hatás nem a célok szerint alakult, sőt éppen ellentétes eredményeket szült, ugyanis a légitámadások okozta sokkhatás nyomán a magyarok hangulatát inkább a szövetséges repülőök ellen hergelték, és nem a németekkel való szembefordulást sietteték.⁵² Ennek ellenére az óriási tömegben leszárt⁵³ röplapok összeszedése és beszolgáltatása több alkalommal annak ellenére sem volt zökkenőmentes,⁵⁴ hogy már azok birtoklását is szigorúan büntették.⁵⁵

Apró kitérőként mindenképpen érdemes megismerkedni az amerikai titkosszolgálat II. világháborús rövidebb történetével, ugyanis ez szervezte meg a mediterrán térségben a háború idején a pszichológiai hadviselést.⁵⁶ Közvetlenül a II. világháború kitörését követően F. D. Roosevelt elnök szorgalmazta az Amerikai Egyesült Államok felkészítését a háborúra, annak ellenére, hogy az európai és ázsiai eseményektől való erős elszigetelődés jellemezte az amerikai közhangulatot. A háború előtt az amerikai hírszerző szervezetek teljesen önállóan, egymástól elszigetelten működtek és nem igazán akarták másokkal megosztani az információikat. Ennek az állapotnak a felszámolására 1941. július 11-én William Joseph („Vad Bill”) Donovanat kinevezték Hírszerzési Koordinátorrá (COI),⁵⁷ aki ezzel az összes amerikai hírszerzési tevékenységért egyszemélyben felelős lett. Az ezt követő bő egy évet mégis politikai és jogi csatározásokkal kellett eltöltenie, mivel a névleges alárendeltjei nem nagyon akarták feladni a korábban megszerzett pozícióikat és erőforrásait. A nehézségek ellenére Donovan megalapozta az Amerikai Egyesült Államok központi hírszerző intézményét, amelynek utolsó állomásaként 1942 júniusában a hatáskörébe utalt szervezeteket és hivatalokat átszervezték és átnevezték Stratégiai

⁵² Office of Strategic Services Original Report No. GR-2990, Date of Report: 13. Dec. 1944, Country: Hungary, Subject: Effects of Allied and Axis Propaganda, AFHRA. A hivatalos jelentések szerint a lakosság legtöbbször (legalábbis a hivatali személyek jelenlétében) gúnyos elutasító magatartással reagált a röplapokra, azok tartalmát mereven elutasította. Lásd: M. kir. rendőrség karcagi kapitánysága 79/8-1944. biz. számú jelentése *Ellenséges repülőgépekről ledobott röpcédulák* tbn., Kelt: 1944. június 1. (?), MNL-OL;

⁵³ Alkalmanként több tízezer darab röpcéduláról is szó lehetett, mint ahogyan a kiskunhalasi rendőrkapitányság azt megemlítette az 1944. június 6. éjjelen történt ledobás kapcsán. Lásd: M. kir. rendőrség kiskunhalasi kapitánysága 1512/1944. sz. jelentése *Felzárkózás a Magyar néphez kezdetű és Most, vagy soha végződésű röpcédulák ellenséges repülőgépről való ledobása* tbn., Kelt: 1944. június 7., MNL-OL;

⁵⁴ Például a bajai rendőrkapitányság 1944. április 17-én kétféle röpcédula összeszedését jelentette a belügyminisztérium felé azzal a megjegyzéssel, hogy a propagandaanyagot már napokkal korábban ledobhatták. A ledobás valószínűleg 1944. április 13-án történt. Lásd: M. kir. rendőrség bajai kapitánysága 4/49-1944. biz. sz. jelentése *Ellenséges repülőgépről ledobott röpcédulák* tbn., Kelt: 1944. április 17. MNL-OL;

Másik példaként Kecskemét thj. város légoltalmi parancsnoksága február 29-én jelentette, hogy a február 24. éjjeli röplapszórás során a röpcédulák Ágasegyháza pusztában kb. 4-5 km hosszú és 1 km széles sávban kerültek kiszórásra. Jutott belőlük a tanyaépületek tetejére és a fák gallyaira is, emiatt nagyon nehéz volt az összeszedésük. Lásd: *Kecskemét thj. város légoltalmi parancsnoksága 14/11-1944. biz. sz. jelentése* Repülőgépről leszárt röpcédulákról jelentés tbn., Kelt: 1944. február 29., MNL-OL;

⁵⁵ Mint elkövetési magatartás, a röpcédulák birtoklása, valamint a röpcédulák terjesztése több büntetőjogi tényállást is kimeríthetett, így a honvédelem ellen irányuló izgatás büntettét (Btk. 172. §, 1939. évi II. tc. 196. §), a honvédelem érdekét veszélyeztető rongálásra való felbujtás büntettét (1939. évi II. tc. 204. §), a hűtlenség büntettét (1930. évi III. tc. 59. §), valamint a sajtórendészeti intézkedések megszegése vétségét (1939. évi II. tc. 198. §) is. A tényállásokat felsorolta: M. kir. rendőrség miskolci kapitánysága 154/1-1944. sz. irata *Jelentés ellenséges repülőgépekről leszárt röpcédulákról* tbn., Kelt: 1944. június 12., MNL-OL;

⁵⁶ Az amerikai hírszerzés és a „fehér” propagandatevékenység történetéhez lásd LAURIE 1996. 210–232.

⁵⁷ Coordinator of Information (COI)

3–4. KÉP Egy 500 fontos röplapbomba szerelése és berakodása egy B-17 típusú bombázó repülőgéphez. A laminált papírból, az M-17 típusú gyújtóbomba mintájára készült eszközöket először James Monroe százados alkalmazta a 305. Bomb Groupnál, erre tekintettel nevezték ezeket „Monroe bombáknak”. (Forrás: NARA RG 342)

Szolgálatok Hivatalára⁵⁸ (OSS).⁵⁹ A háborúba való belépést követően az amerikaiak propaganda-pszichológiai hadjáratot indítottak a náci Németország és annak szövetségesei ellen, ezt azonban nagyon megnehezítette, hogy az amerikai hírszerzés még mindig három hírszerző szervezettel rendelkezett egyszerre, amelyek egymással is legalább annyira hadilábon álltak, mint a náccal.⁶⁰ Mivel Rooseveltnem tudott megfogalmazni pontos háborús és háború utáni célokat, az így keletkezett vákuumban az ügynökségek buzgón alakították ki saját, legtöbbször egymással ellentmondó propagandájukat.⁶¹

A fellelhető adatok alapján a magyarok felelősségét a zsidóüldözések ügyében részletesebben mindössze négy szövetséges röplap feszegette a kérdéses tágabb időintervallumban, azaz 1944 májusa és 1944 júliusa között. A szövetséges légerők által terjesztett kiadvány, a *Légi Híradó* 4. számát 1944. június 30. körül, a *Tiszta a lelkiismereted?* címűt 1944. május 29-én,⁶² a *Légi Híradó* 6. számát valószínűleg 1944. július közepén–végén,⁶³ a *Te is mosod kezeidet?* címűt 1944. július 27-én, szórták le az ország légtérében.

⁵⁸ Office of Strategic Services (OSS)

⁵⁹ Lásd: PROSSER – FRIEDMAN 2008. A későbbi fejlődését ismerve az OSS-t tartják a CIA elődjének.

⁶⁰ Ezek a Háborús Információs Hivatal tengerentúli ügyosztálya (Office of War Information – OWI), a Stratégiai Szolgálatok Hivatala Közhangulat Művelet Pszichológiai Ügyszálya (The Morale Operations Branch of the Office of Strategic Services), valamint a hadserg által irányított Pszichológiai Hadviselési Egységek (Psychological Warfare Units). Az OWI és az OSS propagandistái különösen ellentétben álltak egymással, ugyanis az OSS-t machiavellista konzervatívok és republikánusok vezették, akik azt akarták, hogy az amerikai értékek domináljanak a nemzetközi viszonyokban, és hittek abban, hogy bármilyen eszköz – ideértve a náci „*fekete*” propagandáját is – szentesíti ezt. Ezzel ellentétben az OWI-t a liberálisok, a New Deal hívei és azok a médiaszereplők és művészek vezették, akik kitarítottak a „*Wilsoni ideák*” mellett, és hittek abban, hogy az igazság Amerikáról, ahogyan azt ők értelmezték, győzni fog saját üzenetének pusztá erejénél fogva.

⁶¹ Az amerikai történészek véleménye szerint a belső konfliktusok ellenére az amerikai propaganda mégis felgyorsította a szövetségesek győzelméhez vezető utat, és minden hírszerző szervezetnek létfontosságú szerepe volt ebben a kiemelten fontos erőfeszítésben még akkor is, ha a köztük lévő konfliktusok előrevetítették a hidegháború jövőbeni ideológiai vitáit.

⁶² Ezt a röplapot a források szerint először valószínűleg Szarvas környékén dobták le 1944. május 29. éjjelen, 22 óra és 23 óra között. Még legalább további két nagytömegű ledobás volt ebből a röplapból 1944. június 2-án Kiskunfélegyháza, és Fábianszabstényen közelében, illetve az előző éjszakán Tiszaföldvárnál. Lásd: M. kir csendőrség központi nyomozó parancsnoksága Ideiglenes eseményösszesítés, 1944. június 6., MNL-OL;

Megjegyzem, hogy 1944. június 2-án a szövetséges repülők kivétel nélkül vasúti célokat támadtak!

A M. kir. Belügyminisztérium 1944. július 21-én kelt 11.855/1944. sz. aktája alapján, kerek egy hónappal később, 1944. július 2-án újra nagy tömegben szórták le az ország több különböző pontján. Az aktában elfekvő civil bejelentés szerint a röplapokat a „*zsidók terjesztik, a betyár nemzetközi zsidó banda, akik pénzelik a légi banditákat is!*” Ez a megjegyzés híven tükrözi az akkori viszonyokat és a lakosság hozzáállását. Lásd: M. kir. csendőrség központi nyomozó parancsnoksága 9342./B.kt.1944. sz. jelentése *Röpiratok felterjesztése* tbn., Kelt: 1944. június 6., valamint M. kir. Belügyminisztérium 11.855/1944. sz. aktája *Ellenséges repülőgépekről ledobott röpiratok* tbn., Kelt: 1944. július 21., valamint M. kir. csendőrség központi nyomozó parancsnoksága Ideiglenes eseményösszesítése, 1944. július 3. MNL-OL. Az 1944. július 2-i célok az öt támadó wing részére Budapest-Rákospályaudvara, Vecsés repülőtere (Ferihegy), a csepel-szigeti Weiss Manfréd Művek pályaudvara (valójában az iparvágányok), valamint a Shell olajfinomító és az almásfüzitői olajfinomító és olajtartályok voltak. Lásd: *Intelligence Annex (Operation Orders No. 607)*, 1 July 1944, Headquarters Fifth Wing (US), Plan „B”, AFHRA.

⁶³ Sajnos közelebbi dátum megállapítása egyenlőre nem lehetséges, mert a vonatkozó jelentések a *Légi Híradó* egyes számait nem mindig jelölik meg, mindössze csak a röplap főcímét (nevét). A *Légi Híradó* 1. számának ledobását először 1944. június 13-ra virradóra jelentették az ivánci (Vas vm.) őrskörletből. Lásd: M. kir csendőrség központi nyomozó parancsnoksága 10.350./B.kt.1944. sz. jelentése *Röpiratok felterjesztése* tbn., Kelt: 1944. június 20., MNL-OL. A *Légi Híradó* 2. és 3. számát 1944. június 26-ára virradóra szórták le Kiskundorozsma környékén. Lásd: M. kir csendőrség központi nyomozó parancsnoksága 11.414./B.kt.1944. sz. jelentése *Röpiratok felterjesztése* tbn., Kelt: 1944. július 7., MNL-OL;

Két nappal később indult el az utolsó nagy deportáló szerelvény Auschwitzba!

Az említett propagandaanyagokat közelebbről megvizsgálva az első, a *Légi Híradó* 4. számának egyik főcíme:⁶⁴

„Amerika újra figyelmezteti Németország csatlósait. (...) különösen Magyarországot, hogy szüntessék be a zsidók embertelen bántalmazását. (...) A képviselőház (...) a legnagyobb fokú határozottsággal kijelenti, hogy mindazok, akik embertelen cselekedetek végrehajtásában résztvesznek az igazságszolgáltatás lesújtó kezét nem kerülik el. Bár e határozati javaslat minden csatlós államnak szól de különösen vonatkozik Magyarországra, ahol egy millió zsidó élete van veszélyeztetve.”

A második propagandaanyag szövegéből:⁶⁵

„Tiszta a lelkiismereted? Ma Magyarországon tízezreket üldöznek politikai, vallási, vagy faji okokból kifolyólag. (...) A civilek a nácik által való rendszeres kínzása és öldöklése – férfi, nő vagy gyermek – Europa legtöbb részén még ma is folyik. (...) senki, aki résztvett ezekben a kegyetlenkedésekben, büntetlen nem maradhat. (...)”

Négy kérdés:

1. Rajta van a neved a Szövetséges Hatalmak fekete listáján?
2. Tiszta a lelkiismereted?
3. Hiszel a Szabadságban?
4. Mit teszel ennek érdekében?”

A harmadik propagandaanyag a *Légi Híradó* 6. számának egyik főcíme:⁶⁶

„400,000 magyar zsidó a haláltáborokban (...)”

London: A lengyel belügyminisztérium részletes jelentést kapott annak a 400,000 magyar zsidónak sorsáról, akiket az Oswiecim közelében lévő koncentrációs táborba toloncoltak.

Május 15-én a németek 62 vasúti kocsirakomány zsidó gyermeket deportáltak Magyarországról. Ettől kezdve huzamosabb ideig minden nap hat, magyar zsidóval megrakott vonat haladt át a Krakó melletti Plaszow vasutállomáson. (...) Oswiecimben a németek még 1942-ben napi 6,000 kivégzésre alkalmas gázkamrát építettek. Később még két haláltáborot építettek. (...) Ez embertelen cselekedetek elkövetőinek figyelmét ismét felhívjuk Roosevelt elnök március 27-iki kijelentésére: Mi, az egyesült Nemzetek, újból kinyilatkoztatjuk megmásíthatatlan elhatározásunkat, hogy a kegyetlenkedések elkövetőit üldözni és az igazságszolgáltatás elé fogjuk állítani. (...)”

A negyedik propagandaanyag szövegéből:⁶⁷

„1944. július 8. A lengyel kormány hivatalosan bejelentette, hogy 400,000 magyar zsidót öltek meg a lengyelországi Oswiecimi halálkamrákban.”⁶⁸

1944. július 11. Imrédy Béla nyilvánosan kijelentette, hogy sem a magyar hatóságoknak, sem egyetlen magyar embernek, egyetlen csepp zsidó vér sem tapad a kezéhez.

Te is mosod kezeidet?(...)”

⁶⁴ Lásd: HIM-Plakát 7739/Nyt. sz.

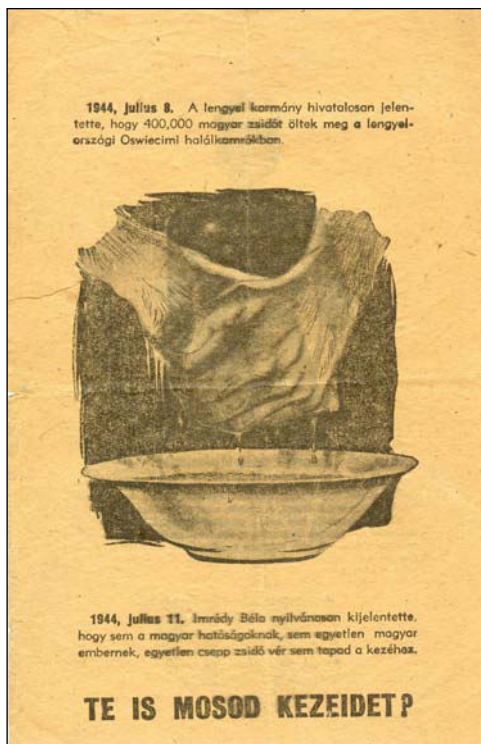
⁶⁵ A röplap iktatószáma: C/Hy/403, Lásd: HIM-Plakát 6567/Nyt. sz.

⁶⁶ Lásd: HIM-Plakát 4870/Nyt. sz.

⁶⁷ A röplap iktatószáma: H051. A tanulmányhoz a Mohos Nándor magántulajdonát képező röplapot használtam fel, de ugyanez megtalálható a HIM-Plakát 7403/Nyt. alatt is.

⁶⁸ Ez a helyszín azonos az auschwitzi megsemmisítő táborral, német nevén: Das Konzentrations- und Vernichtungslager Auschwitz II (Birkenau).

A röplapok közül tehát az első kettő csak általános utalásokat tartalmaz, a harmadik és a negyedik azonban egyértelművé teszi, hogy a szövetségesek biztosan tudtak a deportálásról, annak céljáról és mindezt közölték is Magyarországi lakosaival! Az 1944. július 27-én ledobott, *Te is mosod kezeidet* című röplap már egészen nyíltan ismertette volna a magyarokkal, hogy a szövetségesek tudnak a tömegmészárlásokról, emellett bejelentették azt is, hogy meg fogják büntetni a felelősöket. Figyelemre méltó, hogy bizonyíthatóan korábban ugyanezt, de elképzelhető, hogy más nyíltan ugyanilyen tartalmú röplapot sem dobtak le, továbbá ez az eset is csak hetekkel az utolsó deportáló vonatszerelvény elindulását követően történt!⁶⁹ 1944. július 27-én⁷⁰ Budaörs, Csákszerű, Oroszlány, Dinnyés, Tököl, Martonvásár, Kajászószentpéter, Hajós, Szentpéterfőle

5–6. KÉP A röplap (elülső és hátsó oldal), amely egyértelműen bizonyítja, hogy a szövetséges hírszerzés tudott Auschwitzról és arról, hogy mi történik ott a magyar zsidókkal. A dolgok szépség-hibájaként ezt 1944. július 27-én szórták le Magyarországon, a röplapon szereplő dátumok alapján a röplap nyomtatása is az utolsó deportáló vonatszerelvény elindulása után történt! (A publikált példány Mohos Nándor tulajdona)

⁶⁹ A bizonytalanságot az okozta, hogy a *Légi Híradó* 6. száma ledobásának pontos dátumát eddig nem sikerült meghatároznom. Megjegyzendő, hogy a röplapon szereplő 1944. július 8-i dátum csak egy nappal korábbi, mint ahogyan a magyar zsidók tömeges elszállítása befejeződött volna!

⁷⁰ M. kir. csendőrség központi nyomozó parancsnoksága ideiglenes eseményösszesítése, 1944. július 28., 1944. július 29., 1944. július 31. és 1944. augusztus 1., MNL-OL

és Kecskemét thj. város környékén⁷¹ jelentettek röplapszórást, melyek közül Dinnyés (Fejér vm.), Tököl (Pest vm.) és Kecskemét környékén biztosan szórta le a fent említett röplapból. Az amerikai 15. Légi Hadsereg bombázó repülőgépei, erős vadászfedezettel aznap délelőtt 09 óra 30 perc és 10 óra 12 perc között a Weiss Manfréd Művek csepeli ipartelepét támadták, berepülési sorrendben az 5., a 47., a 49. és a 304. Bomb Wing repülőkötelékei. A berepülési útvonal alapján minden repülőegység délnyugat felől lépett be az ország légterébe, majd a Balaton nyugati szélét érintve Tapolca, Mór, Bicske érintésével repültek a célpontra. A bombázást követően kifordulva a célpont fölül Dabas magasságában felvették a délnyugat felé tartó visszarepülési irányt és Pécsét érintve hagyták el az ország légterét. Egyedül a második támadó hullám, a 47. Bomb Wing alakzata tért el ettől a visszafelé tartó útvonaltól, ugyanis ez a kötelék követve a Duna vonalát, átrepült a Duna-Tisza közén, hogy Hajós és Baja érintésével lépjen ki a légterünkől a horvátországi Vrpolje felé. Minden bizonnyal ezek dobták le a kérdéses röplapokat Kecskeméten. A Dinnyés és Tököl környékén röplapszórást végző repülő alakulatot egyenlőre nem sikerült beazonosítani.⁷²

Mindezekon túl egy ötödik röplap, nevezetesen a szövetséges légierők által terjesztett *Légi Híradó* 11. száma beszámolt egy lengyelországi megsemmisítő tábor elfoglalását követő tapasztalatokról is.⁷³

A röplap szövegéből:⁷⁴

„*Náci kultúrfejlény... (...) A lublini haláltáborban a németek napi 14.000 holttest elégetésére berendezett krematóriumot állítottak fel. A hatalmas négyszögletű épület padlóját méteres hamuréteg borította. Ez volt minden ami a halálkamrákban 250-es csoportokban kivégzett szerencsétlenekből megmaradt.*” Ez a röplap szintén bizonyítja, hogy 1944 augusztusára a nyugati szövetségesek, ideértve a repülőket is, tudtak a megsemmisítő táborokról, méghozzá legkésőbb minden bizonnyal a szovjetek tájékoztatásából.

Mindezek szerint 1944. július 27-én a szövetségesek már minden kétséget kizáróan tudtak a magyarországi zsidók deportálásáról, annak céljáról és mindezt közölték is Magyarország lakosai-val a „*Te is mosod kezeidet*” kezdetű röplap útján, sőt ezen túlmenően azt is, hogy a felelősöket fel fogják kutatni és át fogják adni az igazságszolgáltatásnak. Úgy tűnik, hogy ez egyébként nem is csak egy egyedi ledobás volt, ugyanis 1944. augusztus 8-án ugyanezt a röplapot leszárták Söjtör, Kerkaszabadhegy, Bajánsenye, Magyarföld, Szentgyörgyvölgy, Péterhegy, Miksavár,

⁷¹ Kecskemétnél ezen a napon egy másik fajta röpcédulát is leszártak *Verjétek ki a Németet és a Német barát Hazaárulókat!* címmel. Lásd: M. kir. rendőrség kecskeméti kapitánysága 105/19-1944.biz. sz. jelentése *Ellenséges repülőgépekről leszárt röpcédulák felterjesztése* tbn., Kelt: 1944. július 31., MNL-OL

⁷² Lehetséges, hogy a 47. Bomb Wing repülőgépei voltak azok, de az 5. Bomb Wing is kapott parancsot hasonló feladatok elvégzésére. Lásd: *Operations Order Number 643, Headquarters 5th Bombardment Wing, 26 July 1944. (18.00h)*, valamint *Operations Order Number 119, Headquarters 49th Bombardment Wing, 26 July 1944.*, AFHRA;

A Honvédelmi minisztérium feljegyzése alapján a támadók több hullámban a Barcs és Siklós közötti térségben repültek be a légterünkbe 08 óra 40 perc és 09 óra 09 perc között, 09 óra 15 perc és 10 óra 10 perc között támadták a célpontot, majd 10 óra 05 perc és 10 óra 57 perc között hagyták el az ország légterét a Barcs és Eszék közötti térségben. Lásd: M. kir. Honvédelmi Miniszter 123.811/el.n.35.-1944. sz. jelentése az *1944 évi július hó 27-én délelőtt végrehajtott ellenséges légitámadás* tbn., Kelt 1944. július 27., MNL-OL

⁷³ Ezt leghamarabb valószínűleg Komáromnál 1944. augusztus 21. éjjelen szórta le. Lásd: M. kir. rendőrség komáromi kapitánysága 14/18-1944. biz. sz. jelentése *11 számú Légi Híradó c. röplap felterjesztése* tbn., Kelt: 1944. augusztus 23., MNL-OL

⁷⁴ A tanulmányomhoz a Mohos Nándor magántulajdonát képező röplapot használtam fel.

Csáktornya és Kerkafő térségében, azaz Zala és Vas megyékben,⁷⁵ azonban mindez már hetekkel az utolsó deportáló vonatszerelvény elindulását követően történt! Nyilvánvaló, hogy a röplapok az eredeti célkitűzéseket nem érték el, azaz a lakosság nem roppant össze sem a propaganda, sem a bombázások okozta sokk hatására, sőt inkább ellenérzéseket, vagy legalábbis közönyösséget eredményezett a magyar lakosság körében. A zsidó világszervezetek folyamatosan kérelmezték a megsemmisítő táborok és az oda vezető vasúti útvonalak bombázását úgy, hogy mindeközben röplapokkal gyakoroljanak negatív hatást a németekre és szövetségeseikre, majd később ennek állítólagos elmaradásáért élesen kritizálták a szövetséges vezetőket. Cinikusnak tűnik ugyan, mégis Magyarország tekintetében ez a kérés véleményem szerint megvalósult, tehát ennek ténye nem, azonban az elért eredmények és a kivitelezés módja, valamint időpontja erőteljesen vitathatóak.

Utószó

A fentiekben a magyar zsidók az országból történt kiszállításának, a mindeközben folytatott légi-háború és a szövetségesek propaganda tevékenységének összefüggéseit igyekeztem felderíteni, kapcsolatokat keresve a deportálás és annak politikai felelőssége, a légítámadások, valamint a szövetséges repülők útján eszközölt röplapszórások között. A vizsgálatom legfőbb célja volt felderíteni azt, hogy a szövetséges hatalmak által folytatott propaganda, a bombázások okozta károk, illetve a szövetséges légierők céljelölése lehetett-e bármilyen hatással a magyarországi zsidók üldözésének, kiszállításának és megsemmisítésének leállítására?

A tömeges kiszállítást és a tervszerű megsemmisítési akciót végül a kormányzó közbelépése állította meg, véleményem szerint azonban Horthy részéről az akció leállításáról szóló döntést nem a szövetséges bombázók okozta pusztítás, vagy akár a leszórt propagandaanyagok,⁷⁶ mint inkább a külföldről és belföldről⁷⁷ érkező, egyre aggasztóbb hírek kényszerítették ki. Diplomáciai értesülések szerint ugyanis elmarasztalták a magyar politikai felsőbb vezetést a zsidóüldözés ügyében,⁷⁸ amellyel párhuzamosan természetesen felerősödtek a kormányzó és körének politikai túlélési ambíciói.⁷⁹

⁷⁵ M. kir. csendőrség központi nyomozó parancsnoksága ideiglenes eseményösszesítése, 1944. augusztus 16., MNL-OL

⁷⁶ Az amerikai hírszerzés az 1944. december 13-án kelt GR-2990 sz. jelentésében tényként rögzítette, miszerint a szövetségesek röplapszórásai nem érték el a megkívánt bomlasztó hatást, sőt inkább annak az ellenkezőjét! *Office of Strategic Services, Subject: Effect of Allied and Axis Propaganda, Country: Hungary*, MAAF Intelligence File No. 327. (Psychological and Political – Hungary), AFHRA

⁷⁷ 1944. június végén a magyar egyházi vezetők is egyre élesebben léptek fel az országban uralkodó állapotok, különösen a zsidók elleni atrocitások miatt. Ekkorra már mindenképpen egyértelművé kellett válnia minden politikai vezetőnek, hogy a deportálás pontosan mit is jelent a zsidók számára, ennek következményeit tehát már lehetetlen volt figyelmen kívül hagyni.

⁷⁸ A svéd király táviratozott Horthynak a zsidók ügyében, az üzenet átadásáról szóló utasítás a budapesti svéd követ felé 1944. június 30-án érkezett meg. A követség az 1944. július 29-én kelt feljegyzése alapján ez a távirat, valamint az ebben a kérdésben történő egyre terjedő külföldi publicitás egyértelműen hatással bírt a kormányzóra. BAJTAY 1994. 12. sz. dokumentum, 86. és 27. sz. dokumentum. 116–119.

⁷⁹ Horthy, a nürnbergi perben tett tanúvallomásaiban, a deportációért való teljes felelősséget Baky László belügyi államtitkára hárította. *Prot. Seite 2817/2818 deutsch, Nürnberger Prozesse, Fall XI.*, Deutsches Zentralarchiv (DZA), Potsdam. A dokumentum megtalálható a MNL-OL Mikrofilmtár 15039. tekerésén!

FÜGGELÉK

Az amerikai légierő egységei

- Légi Hadsereg** Az Amerikai Egyesült Államok Légierőjének magasabb szervezeti és vezénylési egysége. Az amerikai 15. Légi Hadsereg öt bombázó wingből állt fel, amely 21 bombázó és hét vadászrepülő groupra tagozódott.
- Bomb Wing** Ezred méretű, általában 3–4 Bomb Groupból álló bombázó repülő egység.
- Bomb Group** Osztály méretű, általában négy bombázó századból álló repülő alakulat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ARENDE, HANNAH (2001): *Eichmann Jeruzsálemben*. Budapest, Osiris.

BAJTAY PÉTER (vál., ford., bev., jegyz.) (1994): *Emberirtás, embermentés. Svéd követjelentések 1944-ből. Az Auschwitz jegyzőkönyv*. Budapest, Katalizátor Iroda.

BENSCHOFSKY ILONA – KARSAI ELEK (szerk.) (1960): *Vádirat a náciizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez*. 2. kötet. Budapest, MIOK.

BOKOR PÉTER (1982): *Végjáték a Duna mentén*. Interjúk egy filmsorozathoz. Budapest, RTV – Minerva – Kossuth.

BRAMHAM, RANDOLF L. (1990): *A magyar Holocaust*. Budapest, Gondolat.

BROSZAT, MARTIN (közreadja) (2017): *Auschwitz parancsnoka voltam. Rudolf Höss emlékiratai*. Jaffa Kiadó.

CRAVEN, WESLEY FRANK – CATE, JAMES LEA (1983): *The Army Air Forces in World War II. Volume Two*. Washington D.C., Office of Air Force History.

FENYŐ MIKSA (1986): *Az elsodort ország*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.

HAUSNER, GIDEON (1984): *Ítélet Jeruzsálemben*. Budapest, Európa.

HARASZTI GYÖRGY (közli, kísérelő tanulmány) (2016): *Auschwitzi jegyzőkönyv*. Budapest, Múlt és Jövő Kiadó.

KARSAI ELEK (1985): Elképzelések és tervek Magyarország bombázására 1944-ben. *Somogy megye múltjából*. Levéltári évkönyv 16. évf. 16. sz. 503–539.

KARSAI LÁSZLÓ – MOLNÁR JUDIT (szerk.) (1994): *Az Endre-Baky-Jaross per*. Budapest, Cserépfalvi Könyvkiadó.

KISS GÁBOR (1996): „Légigangszterek” Szeged felett. *Belvedere Meridionale* 8. évf. 5–6. sz. 115–118.

LACZHÁZI JENŐ vk. alezredes (1944): Ki és hogyan támad bennünket? *Légoltalmi Közlemények* 1944. 8. sz. 1944. augusztus 15. 233–239.

Laurie, Clayton D. (1996): *The Propaganda Warriors. America's Crusade Against Nazi Germany*. University Press of Kansas.

LÉVAI JENŐ (1988): *Raul Wallenberg regényes élete, hősi küzdelmei, rejtélyes eltűnésének titka*. Budapest, ÁKV-Maecenas.

LOVAS GYULA (1996): *Magyar vasutak a második világháború éveiben*. Budapest, MÁV Vezérigazgatóság.

OLÁH ANDRÁS PÁL (2015): Az amerikai propaganda és a zsidók deportálása. *BBC History Magazin* V. évf. 4. sz.

OLÁH ANDRÁS PÁL (2016): A magyar zsidók deportálása, a hadiszállítás és a szövetséges légitámadások összefüggései. *Hadtörténelmi Közlemények* 129. évf. 3. sz. 879–897.

OLÁH ANDRÁS PÁL (2017): Az igazi bombák földjén. A II. világháború keserves öröksége Magyarországon. *Határtalan Régészet* II. évf. 2. sz. 33–37.

PROSSER, FRANK – FRIEDMAN, SGM HERBERT A. (2008): *Organization of the United States Propaganda Effort during World War II*, <http://www.psywar.org/usa.php> Hozzáférés: 2018. 06. 25.

RÁNKI GYÖRGY – PAMLÉNYI ERVIN – TILKOVSKY LORÁNT – JUHÁSZ GYULA (Összeáll., s. a. r., bev.) (1968): *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944*. Budapest, Kossuth Kiadó.

ZINNER TIBOR – RÓNA PÉTER (1986): *Szálasiék bilincsbén*. II. kötet. Budapest, Lapkiadó Vállalat.

Levéltári források

NARA	The National Archives of United States
AFHRA	Air Force Historical Research Agency
NA	The National Archives, London
MNL-OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
HIM-Plakát	Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Plakát- és aprónyomtatványtár
MNL-CSML	Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára